

Від головного редактора

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2025. Vol. 17

DOI: 10.37068/evu.17.1

Article history:

Received 26/11/2025

Accepted 26/11/2025

Published 01/12/2025

Citation: Zhelezniak, M. (2025). Letter from the Editor. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 17, 5-8.
<https://doi.org/10.37068/evu.17.1>

© 2025 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Микола Железняк

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-8290-6345
Email: mykola@esu.com.ua

Резюме

Передмова головного редактора до 17-го випуску “Енциклопедичного вісника України”.

Ключові слова

Енциклопедичний вісник України, енциклопедистика у 2025.

Letter from the Editor

Mykola Zhelezniak

Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8290-6345
Email: mykola@esu.com.ua

Abstract

The Editor-in-Chief's foreword to the 17th volume of the *Encyclopedia Herald of Ukraine* is presented.

Keywords

Encyclopedia Herald of Ukraine, encyclopedism in 2025.

Сьогодні Україна — це не лише фронт і не лише тил, це простір, у якому, за словами цьогорічного лауреата Премії миру німецьких книгарів¹ Карла Шлегеля, “зникає сам горизонт досвіду, в якому ми зростали”², і водночас формується новий — той, що, як зазначає у вступі до книги “Четверта промислова революція” Клаус Шваб, “докорінно змінює плин нашого повсякдення, способи роботи і взаємодії”³. У цих умовах знання — це не лише академічна цінність, воно стає актом відповідальності, оскільки зберігає історичну пам’ять, духовну й матеріальну культуру, які вчоргове намагаються знищити або привласнити рашисти.

У час, коли на цифрових платформах множитья хаос, енциклопедії залишаються одним із небагатьох просторів довіри, де факт є фактом. Їхня місія — накопичуючи й зберігаючи знання, охороняти культурні коди, мови, традиції народів, типове й особливе окремої людини, соціуму, нації та всього людства. Укладаючи енциклопедії, ми стоїмо на варті фундаментальних смислів і цінностей, утверджуємо те, що тримає суспільство: знання, мову, матеріальну й духовну культуру, людську пам’ять та національну самоповагу.

2025-й став черговим роком випробувань, а для багатьох — і прозрінь: РФ руйнує систему цінностей, на якому ґрунтується сучасний світ. Спільноти мають бути готові до нових викликів та загроз, що породжує трансформація різних систем сучасного світоустрою, й відповідальними за наше майбутнє.

У цьому номері “Вісника” ми продовжуємо наші традиції, однак намагаємося не оминати й інноваційні тенденції, що ширяться світом. У статті Миколи Железняка та Юлії Мішури автори звертають нашу увагу на роль штучного інтелекту в енциклопедичній практиці. Йдеться не просто про технологічний експеримент, а про новий спосіб мислення: співпрацю людини й алгоритму. ChatGPT, зазначають дослідники, може бути корисним помічником редактора, він допомагає бачити текст як систему, вказує на неточності, пропонує власне розуміння структури тощо. Діалог між інтелектом людським і штучним нині стає однією з провідних тем сучасної енциклопедистики, підтверджуючи тезу, що визначальним для будь-якого виробництва є людські знання.

Питання змагальності людини й штучного інтелекту продовжує осмислювати Олександр Іщенко в публікації про першу у світі машинну універсальну енциклопедію “Grokopedia”. Порівняльний аналіз її статей із відповідними у “Wikipedia” переконливо свідчить, що саме людські пізнавальні можливості залишаються пріоритетними. Людина навіть у добу нано- та біотехнологій, високошвидкісного передавання даних і неймовірних масштабів зберігання знань продовжує бути найвищим досягненням земної цивілізації. Звісно, якщо йдеться про homo sapiens, а не про тих істот, у яких, за влучним висловом Ліни Костенко, “душа ще з дерева не злізла”.

¹ Премія миру німецького книжкового ринку (Friedenspreis des Deutschen Buchhandels) — міжнародна відзнака, яку заснувала Професійна спілка видавців і книгарів Німеччини. Нею щорічно відзначають діячів літератури, науки та мистецтва, які своїм доробком сприяють утвердженню миру, гуманності та порозуміння між народами. Премію традиційно вручають під час Франкфуртського книжкового ярмарку в церкві Святого Павла.

² Makeiev, O. (2025, 20 жовтня). [Публікація у Facebook Посла України в Німеччині Олексія Макеєва про промову Карла Шлегеля — лауреата Премії миру німецьких книгарів 2025]. Facebook. <https://www.facebook.com/share/v/16JDmbbULY>.

³ Шваб, К. (2019). *Четверта промислова революція* (Кн. 1; Н. Кличук, Я. Лебененко, перекл. з англ.). Харків: КСД.

Проблема наукової доброчесності, яка сьогодні є однією з багатьох викликів українського суспільства, потребує нагального й системного розв'язання. Водночас це не суто українська і не лише сучасна проблема. Постать Івана Пулюя, що у цьогорічному випуску “Вісника” стала об'єктом двох ґрунтовних досліджень поважаних авторів — Романа Пляцка й Віктора Жовтянського, яскраво засвідчує, що нації повинні не лише плекати свої таланти, а й уміти їх захищати, пропагувати у світі власні здобутки та ідеї. Любов до національного в такому контексті не є виявом печерного нацизму чи шовінізму, а постає як відповідальний націоналізм — той, який Фабіан Бауманн визначає “як віру в те, що: а) людство можна поділити на чіткі соціокультурні групи, які називають націями, і б) ці групи — єдина легітимна база державності”⁴.

Стаття Ірини Багмут присвячена аналізу семантики слова “полон” в сучасному енциклопедичному дискурсі. Авторка досліджує, як слово, що розмежовує свободу та неволю, отримує нові смисли у світлі російсько-української війни, і як енциклопедичне знання реагує на цю зміну.

Розвідка Віктора Соколова, присвячена першій енциклопедичній праці, створеній на українських землях, — “Новим Афінам” Бенедикта Хмельовського. У час, коли енциклопедія ще нагадувала Всесвіт у мініатюрі, слово “знання” мало сакральний відтінок. Автор показує, що навіть компілятивна книжка XVIII століття може бути символом прагнення впорядкувати хаос світу — так само, як і сьогоденні цифрові проєкти намагаються дати лад нескінченним потокам інформації. “Нові Афіни” постають не як курйоз минулого, а як доказ того, що кожна епоха шукає свій спосіб осмислити неупорядкованість дійсності.

Сучасна “Енциклопедія Голокосту”, яку аналізують Андрій Кудряченко та Владислав Муха, постає як приклад цифрового гуманітарного ресурсу, що поєднує наукову достовірність, освітню місію та відкритість до глобальної аудиторії. Її структура, мультимедійність і багатомовність демонструють, як сучасна енциклопедистика здатна поєднувати архів і довідник, науку і публічну історію, академічність і емпатію. Для українського контексту цей досвід показовий — він окреслює методологічні та технологічні орієнтири для створення національних цифрових енциклопедій.

Огляд Владислава Верстюка презентує концепцію “Енциклопедії історії Української революції 1914–1923 років”. Цей проєкт — не лише історичний, а й моральний акт. Він народжується під час війни, у реальності щоденного ризику, але саме тому набуває особливої ваги: це спроба зберегти тяглість державницької пам'яті, відновити зв'язок між минулим і сучасним, нагадати, що історія визвольних змагань — це не минуле, а вона тут і тепер.

Багато років маємо можливість працювати з академіком Ярославом Яцківим над “Енциклопедією Сучасної України” — головним проєктом Інституту енциклопедичних досліджень НАН України та одним з домінантних Національної академії наук України. У жовтні цього року ми відзначили ювілей визначного науковця, громадського і державного діяча. Кілька невеличких шкіців від відомих особистостей сучасної України дають можливість схарактеризувати постать Ярослава Яцківа.

⁴ Бауманн, Ф. (2025). *Розділена династія. Родинна історія російського й українського націоналізмів* (Л. Белей, перекл. з англ.). Львів: Локальна історія.

Разом усі ці дослідження творять карту сучасного стану української та європейської енциклопедистики — від технічних пошуків до моральних рефлексій. Вони свідчать: попри війну, кризи, інформаційний шум і технологічні зсуви триває головне — людська здатність розуміти, упорядковувати й передавати смисли.